

G.Ə.MUSTAFAYEVA,D.V.MUSTAFAYEV

BİLDİRÇİN ƏTİ VƏ YUMURTASININ
MÜALİCƏVİ ƏHƏMİYYƏTİ

**“Alimlərin fermerlərlə əlaqəsinə yardım”
ictimai birliyi
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Zoologiya institutu**

G.Ə.MUSTAFAJEVA, D.V.MUSTAFAJEV

**BİLDİRÇİN ƏTİ VƏ YUMURTASININ
MÜALİCƏVİ ƏHƏMİYYƏTİ**

BAKİ – 2021

Redaktor:

Z.M.Məmmədov

“Faydalı cücülərin introduksiyası
və bioloji mübarizənin elmi əsasları”
laboratoriyasının müdiri, b.e.d.

Müəlliflər:

G.Ə.Mustafayeva

“Faydalı cücülərin introduksiyası
və bioloji mübarizənin elmi əsasları”
laboratoriyasının aparıcı elmi işçisi,
b.e.d.

D.V.Mustafayev

Bildirçinçilik üzrə mütəxəssis,
bioloq – ekoloq

2007-ci ildə çapdan çıxmış
kitabçanın təkrar nəşri

DOI: <https://doi.org/10.36719/2021/39>

4702060104-08
8032-2021

© “AVROPA” nəşriyyatı - 2021

ÖN SÖZ

“Qurani Kərimin” Əl-Bəqərə surəsinin 57-ci ayəsində yazılmışdır: “Yadınıza salın: səhrada yaşadığınız zaman üstünüzə buludla kölgə saldıq və Ruzi verdiyimiz hər şeydən yeyin” deyərək Sizə qudrət halvası və bildirçin göndərdik”.

Ətraf mühitin çox çirkləndiyi bir vaxtda insanı təhlükədən qoruyan bir nemətin - bildirçin əti və yumurtasının qida rasionuna daxil olması bəşəriyyətin min bir təhlükədən xilas demək olardı. 10-12 qramlıq bildirçin yumurtalarının ecazkar müalicəvi təsiri hələ çox qədimlərdən məlumdur. Belə ki, Yaponiyada bildirçinçiliklə XI əsrdən etibarən məşğul olmuşlar. Xirosimo, Naqasakiyə atom bombası atılandan sonra isə bu sahə Yaponiyada böyük vüsət tapmış və inkişaf etməyə başlamışdır. Hal-hazırda orada belə bir dövlət qanunu da mövcuddur; “Bütün uşaqlar, əgər mümkünsə, həm də böyüklər gündə 2-3 ədəd bildirçin yumurtası içməlidirlər”. Bu təşəbbüs millətin sağlamlaşdırılması proqramının əsas tərkib hissəsidir. Rus alimləri yaponların güclü intellektə malik olmasını da bildirçinçilik məhsullarından çox istifadə etməklə əlaqələndirirlər. Bu yumurtalar qiymətli qida mənbəyi olmaqla yanaşı müxtəlif xəstəlikləri müalicə edən çox kiçik, amma böyük təsirə malik təbii mikroaptekdir. Cavanlıq və gümrəhlik eleksiri (cövhəri) adlandırılan bu yumurtaları səhər tezdən (2-3 ədəd) ilıq su ilə qarışdırıb içmək insanı bütün gün ərzində çox gümrəh edir.

Müasir dövrdə ətraf mühitin çirklənməsi nəticəsində ekologiyanın zərərli təsirlərini aradan qaldıra bilən bu “qızıl quşların” - bildirçinlərin verdiyi “qızıl yumurtalara” böyük ehtiyac vardır. Əgər özümüzü, yaxınlarımızı sağlam və gümrəh görmək istəyiriksə, gəlin hamılıqla bu “qızıl” quşları sevək və onların məhsullarından daha çox istifadə edək.

Bu kitabça bildirçin məhsullarının müalicəvi təsirə malik olması ilə maraqlanan bütün bildirçin sevelər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bildirçinçiliyin inkişafı

Bildirçin toyuqkimilərin ən balaca növlərindən biridir. Bildirçinçiliklə Yaponiyada çox uzaq keçmişdə, XI əsrdən etibarən məşğul olmuşlar. Xirosimo və Naqasakiyə atom bombası atılardan sonra bildirçinçilik Yaponiyada böyük vüsətlə inkişaf etməyə başlamışdır.

1964-cü ildən başlayaraq təzə və perspektiv təsərrüfat sahəsi kimi bildirçinçilik Rusiyada da inkişaf etdirilir. Azərbaycanda isə bu sahə yalnız son illərdə inkişaf etməyə başlamışdır.

Əksər tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, bildirçinlər ilk dəfə XI əsrdə Yaponiyada əhliləşdirilmişlər. Əslində isə yaponlar bildirçinləri uzun müddət dekorativ quş kimi çoxaltmışlar. XX əsrin əvvəllərindən etibarən bildirçinlər ət və yumurta istehsalı üçün istifadə olunmağa başlamışdır. Bildirçinlər Yaponiyadan dünyanın hər yerinə aparılmış və çoxaldılmışdır. 1945-ci ildə Xirosimo və Naqasakiyə atom bombası atılardan sonra bu sahə Yaponiyada olduqca böyük vüsət almışdır. Hal-hazırda bildirçinçilik Yaponiyada çox güclü inkişaf etmişdir. Radiaktiv şüalanmış insanların müalicəsində bildirçin yumurtası əvəzolunmazdır. Yaponiyada 1945-ci ildən sonra bildirçinçiliyin böyük vüsətlə inkişafı da məhz bununla bağlıdır. Hal-hazırda bildirçinçilik Yaponiyada toyuqçuluqdan sonra II böyük sənaye sahəsidir.

Bu quşları ABŞ-da, Fransada, İtaliyada, Almaniyada, Polşada, Macarıstanda, Çexoslovakiyada geniş sürətdə istehsal edirlər. Bildirçin məhsulları nəinki tibbdə, kulinariyada, eləcə də kosmetika sənayesində – kremlər, şampunlar və digər məhsullar istehsalında geniş istifadə olunur.

Bildirçin yumurtası çox qiymətli, hətta müalicəvi əhəmiyyətə malik olan qida maddəsidir, onun tərkibində çoxlu miqdarda vitaminlər və mikroelementlər vardır, xolesterin isə tamamilə yoxdur. Bildirçin xaricdə çoxdan məşhurlaşmışdır. Lakin keçmiş SSRİ respublikalarında isə bildirçinçiliyin

məhsulları hələ lazımi dərəcədə məşurlaşmamış və inkişaf etməmişdir. Bu dövlətlərdə xolesterinsiz və çoxlu vitamin mənbəyi olan bildirçin yumurtaları əsasən həvəskar təsərrüfatlarda artırılır. Geniş sənaye miqyasında istehsalla məşğul olan fermalar, demək olar ki, yoxdur.

Yaponiyada ildə 8 milyondan çox, Çin respublikasında isə 25 milyondan çox, Rusiyada 300 minə qədər, Ukraynada isə 150 mindən az bildirçin istehsal olunur. Bildirçin yumurtaları çox məşurlaşmışdır. Onun çox faydalı və qidalı olduğu çoxlarına məlumdur. Bildirçin yumurtasının çox böyük əhəmiyyətini dərk edən həvəskar bildirçinçilər özləri üçün, öz ailələrinin tələbatını ödəmək üçün bildirçin saxlayırlar. Bazarda isə bildirçin məhsullarına tələbat ildən-ilə artır. Mütəxəssislərin yazdıqlarına görə, bu yumurtalara olan tələbat 4 dəfə çoxdur. Lakin bunlara baxmayaraq, bildirçin bazarı çox yavaş inkişaf edir.

Yapon bildirçinləri

Rusiyaya bildirçinlər ilk dəfə 1964-cü ildə Maykon şəhərinə Yuqoslaviyadan gətirilmiş və artırılmışdır. 1966-cı ildə Quşçuluq üzrə Kiyevdə ümumdünya konqresində sərgiyarmarka keçirilmişdir ki, burada yapon bildirçinləri də

satılmışdır.

1969-1970-ci illərdə keçmiş SSRİ Səhiyyə Nazirliyinin təşəbbüsü ilə Moskvanın bir sıra müalicə müəssisələrində N.B.Piqarevun rəhbərliyi altında tədqiqatlar aparılmış, ağciyərlərin, bronxların və mədə - bağırsaq sisteminin xəstəliklərində bu yumurtaların rolu müəyyənləşdirilmişdir. 446 nəfər üzərində müşahidə aparılmışdır ki, onların içərisində uşaqlar da olmuşdur. Aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyənləşdirilmişdir ki, bildirçin yumurtası çox qiymətli qida maddəsi olub, uşaqlar və böyüklər üçün müxtəlif xəstəliklər zamanı tətbiq oluna bilən pəhriz qida maddəsidir. Bildirçin yumurtalarının əsas xüsusiyyətlərindən biri də allergik reaksiyalar törətməməsidir.

Çernobil AES-dakı qəza nəticəsində radiasiya şüası almış uşaqların Vitebskdə reabilitasiyasında bildirçin yumurtasının çox böyük rol oynadığı müəyyənləşdirildi. Vitebsk həkimləri Çernobil qəzasından xəstələnmiş belarus uşaqlarını bildirçin yumurtaları ilə müalicə etmişlər. Bildirçin yumurtası ilə müalicə olunmuş xəstə uşaqlar bu müalicədən sonra özlərini gümrah hiss etmiş, burundan qan axma, baş gicəllənməsi dayanmış, ürəklərində və qarın nahiyələrində olan ağrılar kəsilmişdir. Ay yarımliq müalicədən sonra uşaqların qanlarında hemoqlobinin miqdarı artmış, uşaqların çəkisi çoxalmışdır. Uşaqların sağlamlığının bərpa olunmasında bildirçin yumurtaları əhəmiyyətli rol oynamışdır.

1998-ci ildə Sankt-Peterburq Radiasiya Gigiyena Elmi Tədqiqat İnstitutunda ağ siçanlar üzərində tədqiqat işi aparılmışdır və belə nəticəyə gəlinmişdir ki, "Bildirçin yumurtasından qida kimi istifadə edildikdə radiasiyanın təsirlərinin aradan qaldırılmasında rolunun olduğu" müəyyənləşdirilmişdir. Tədqiqatlar vasitəsi ilə alınan nəticə belə olmuşdur: "Bildirçin yumurtalarının qəbulu orqanizmə radioaktiv şüalanmanın zərərli nəticələrini aradan qaldırmağa kömək edir və ömrü uzadır". Tədqiqatçılar 80 siçovulu güclü

rentgen şüalanmaya məruz qoydular. Onların yarısına yarım il müddətində hər gün yemlərinə 2 qr/gün hesabı ilə bildirçin yumurtası əlavə etmişlər. Kontrol kimi şüalanmaya məruz qalmamış siçovul qrupu götürülmüşdür.

Şüalanmış heyvanlar 2 qrupa ayrılmış: I qrupa bildirçin yumurtası verilmiş, II qrupa isə bildirçin yumurtası verilməmişdir. Bildirçin yumurtası almayan siçovullar 227 gündən sonra ölmüşlər, bildirçin yumurtası ilə qidalanan siçovullar isə 360 gündən sonra ölmüşlər. Deməli, güclü şüalanmış siçovullar bildirçin yumurtası ilə qidalandırıldıqda ömürləri bu yumurta ilə qidalandırılmayanlara nisbətən 4-5 ay çox olmuşdur. Beləliklə, radioaktiv şüalanma nəticəsində siçovulların ömrü xeyli azalmışdır.

Siçovulların şüalanmaya məruz qalmayan kontrol qrupunda isə heyvanların yarısı 414 gündən sonra, 60%-ə qədər isə ikinci ilin sonunda ölmüşdür. Aparılan tədqiqatlarla müəyyənləşdirilmişdir ki, bildirçin yumurtası şüa xəstəliyinin qarşısını alır, həm də bildirçin yumurtasının mütəmadi qəbulu şüalanmamış siçovul qrupunun da ömrünü uzatmışdır.

Beləliklə, bildirçin yumurtasını radiasiya almış şəxslərin reabilitasiyasında (sağlamlığın bərpa edilməsində) və eləcə də yüksək radiasiyalı ərazidə yaşayan insanların pəhriz qidalanmasında istifadə etmək lazımdır və məqsədəuyquundur.

Bildirçin əti və yumurtasının müalicəvi əhəmiyyəti

Müasir dövrdə ətraf mühitin çox böyük dərəcədə çirklənməsi insanlar arasında müxtəlif xəstəliklərin yaranmasına və artmasına səbəb olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, son illərdə müxtəlif allergik xəstəliklərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə çoxalmışdır. Hal-hazırda yaşlı nəslin, demək olar ki, əksəriyyəti, uşaqların isə 80%-ə qədər bu və ya digər allergik xəstəliklərdən əziyyət çəkirlər. Həkimlər bildirçinin ətini və yumurtasını radiaktiv şüalanmaya və allergiyaya qarşı ən

qiymətli vasitə hesab edirlər. Ən bahalı kurortların, çox qiymətli dərmanların əvəzində bildirçinin əti və yumurtasından istifadə etməklə müxtəlif allergik xəstəlikləri aradan qaldırmaq mümkündür. 70-ci illərdə bildirçin yumurtasını həkimlər “cavanlıq cövhəri (eleksiri)” adlandırırdılar.

Məhz buna görə də bu dövrdə, bəşəriyyətin qlobal bir təhlükə ilə qarşı-qarşıya durduğu bir dövrdə onu təhlükədən qoruya bilən və hətta demək olar ki, qurtaran bir nemətin-bildirçin əti və yumurtasının qida kimi yemək rasionuna daxil olması bəşəriyyətin xilasını demək olardı. Müxtəlif mənbələrdən alınan məlumatlara və öz şəxsi müşahidələrimizə görə, bəşəriyyətə kömək edə biləcək vasitələrdən biri də bildirçin yumurtası və ətidir.

Bildirçin yumurtası və ətinin böyük müalicəvi əhəmiyyətə malik olduğu hələ çox qədimlərdən məlumdur. Çox qədim dövrlərdə çin xalq təbabətində bu məhsullardan geniş istifadə olunmuşdur. Misir fironlarının hakimiyyəti dövründə bildirçin ətinin müalicəvi əhəmiyyətindən danışılır. Ədəbiyyat məlumatlarına görə, hətta İvan Qroznı bildirçin ətinin böyük həvəskarı imiş, mütləq onun yeməyi üçün qızardılmış bildirçin əti stola qoyulmuş. Yapon imperatoru Keypo Yamamoto hər səhər yeməkdən əvvəl 6 ədəd bildirçin yumurtası içirmiş.

Dünya şöhrətli Çin elm xadimi Li Si Çen (XIV əsr) özünün tibb mülahizələrində göstərmişdir ki, bildirçin əti ürəyin, qara və ağ ciyərlərin, böyrək, mədənin müalicəsində, bildirçin yumurtaları isə kişilərin tonusunun artmasında, qadınlarda sonsuzluğun müalicəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Hal-hazırda artıq danılmaz həqiqətdir ki, bildirçin yumurtaları kişilərin tonusunun artmasında güclü stimulyatordur.

Bolqar mütəxəssisləri belə hesab edirlər ki, bu yumurtalar effektivliyinə görə “viaqradan” üstüdürlər. Bildirçin yumurtası başın tükünün tökülməsini dayandırır və təzə tük əmələ gətirir. Bildirçin ətini süddə bişirdikdə qaraciyər üçün çox faydalı olur.

Bildirçin cücələri

Bildirçinçilik fermer təsərrüfatlarının bazara çıxardığı məhsullar bildirçin yumurtası və ətidir. Bildirçinin əti, yumurtası çox qiymətli qida maddəsi olduğu üçün onlara tələbat da çox böyükdür. Bu biznesin uğurlu olması üçün məhsulların keyfiyyəti çox yüksək olmalıdır. Bildirçin yumurtası digər ev quşlarının yumurtalarından xırda olsa da, özünün qida keyfiyyətinə görə onlardan qat-qat yüksəkdə durur. Bildirçin yumurtasının qidalılığı çox yüksək olduğu üçün hər bir kosmik gəmi kosmosa qalxanda heyət üzvləri orbitdə bu yumurtalarla qidalanırlar.

Bildirçin yumurtasının tərkibində K, P, Fe elementləri, B₁, B₂, B₃, A və s. vitaminlər toyuq yumurtasına nisbətən daha çoxdur. 125-150 qramlıq ana bildirçin il ərzində çəkisi 10-12 q olan 260-300 yumurta vermək imkanına malikdir ki, bu da onların öz çəkisindən 20 dəfə artıqdır. Ən məhsuldar toyuqlarda isə bu rəqəm 8-dən yuxarı olmur.

Vitaminlərin və mikroelementlərin miqdarı bildirçin yumurtasında toyuq yumurtasına nisbətən olduqca çoxdur: bildirçin yumurtasının 1 qramında toyuq yumurtasının 1 qramına nisbətən A vitamini 2,5 dəfə, B₁ vitamini 2,8 dəfə, B₂

vitamini 2,2 dəfə; mikroelementlərdən dəmir 4 dəfə, mis və kobalt 2,2 dəfə, fosfor və kalium isə 4,5 dəfə çoxdur.

Yumurtanın tərkibində əvəzolunmayan aminturşular digər quşların yumurtasındakından çoxdur. Bu turşular ona görə əvəzolunmayan adlanır ki, bunlar insanın və heyvanların orqanizmi tərəfindən istehsal olunmur. Bu əvəzolunmayan amin turşularından biri də lizindir ki, bildirçin yumurtasında bunun miqdarı daha çoxdur. Bildirçin yumurtası eyni zamanda antibakterial xassəyə malikdir. Məhz buna görə də bildirçin yumurtası uzun müddət qaldıqda da xarab olmur.

Bu yumurtalar xroniki xəstəlikləri, əsəb sisteminin pozulmasını, ürək xəstəliyini, on iki barmaq bağırsağın və mədənin yarasını, həzm pozğunluğu, qan azlığını müalicə edir.

Bildirçin yumurtaları bronxial astma, şəkər, vərəm, qan azlığı xəstəliklərin müalicəsində istifadə edilir, bu müalicə kursu 200-250 yumurta miqdarında olur. Adi toyuq yumurtalarına qarşı allergiyası olan xəstələr üçün bildirçin yumurtası daha məsləhətlidir. Dəri ekssudativi və neyrodermiti olan uşaqlarda allergik hal olmur.

Xroniki pnevmoniya, bronxial astma və vərəm xəstəlikləri olan uşaqlar üçün bildirçinin çiy yumurtaları məsləhət görülür. Yaşından asılı olmayaraq gündə 2-5 yumurta qəbul etməlidirlər. Hər adam sistemətik olaraq gündə səhərlər 4-5 ədəd bildirçin yumurtası içməlidir. Üstündən az miqdarda ilıq su içilməsi məsləhətdir. Müalicə müddəti 3-4 ay məsləhət görülür. Bildirçin məhsulları ekoloji cəhətdən də çox təmizdir.

Bildirçin yumurtası ümumi inkişafı zəif olan uşaqlara çox yaxşı təsir edir. Müntəzəm çiy bildirçin yumurtasından istifadə edən uşaqlar öz həmyaşıdlarından fərasətli olur, çox az xəstələnir və tez inkişaf edirlər. Buna görə də Yaponiyada şagirdlərə gündə 2 bildirçin yumurtası içirdirlər. Yaponlar artıq çoxdan sübut etmişlər ki, bildirçin yumurtası insan orqanizmini çox yaxşı qoruyur, məhz buna görə də bildirçin yumurtası və əti yaponların qida rasionunda mühüm yer tutur. Bu qiymətli

yumurtaları hər yerdə və hər vaxt, hətta qəzet köşklərində belə satırlar. Yaponiya kimi inkişaf etmiş ölkədə quşçuluq sənayesində bildirçinçilik əsas yerlərdən birini tutur. Burada bildirçin yumurtası istehsalına görə hər yapon vətəndaşına beş yumurta düşür.

Yapon dövlətinin fərmanına görə, hər yapon uşağına səhər yeməyinə pulsuz olaraq bildirçin yumurtası verilir. Bu təşəbbüs millətin sağlamlaşdırılma proqramının əsas tərkib hissələrindən biridir.

Beş-altı yumurtanı hər gün çiy içmək yaşlılara da xeyirdir. Bu yumurtalar cavanlaşdırıcı effektə malikdir, insanın iş qabiliyyətini yüksəldir və əhvalını xeyli yaxşılaşdırır. Həkimlər bildirçin yumurtasından istifadə etməyi qocalara da məsləhət görürlər.

Yapon bildirçinlərinin yumurtası çox qədim təbii dərmandır. Bildirçin yumurtaları ilə müalicə artıq bütün dünyada məlumdur. Xroniki xolesistit, bronixial astma, müxtəlif ürək xəstəlikləri və sinir sistemi xəstəliklərinin müalicəsində əvəzedilməz olduğu danılmazdır.

Bu xəstəlikləri müalicə etmək üçün ac qarına səhər tezdən yeməyə yarım saat qalmış 4 ədəd bildirçin yumurtası içmək kifayətdir.

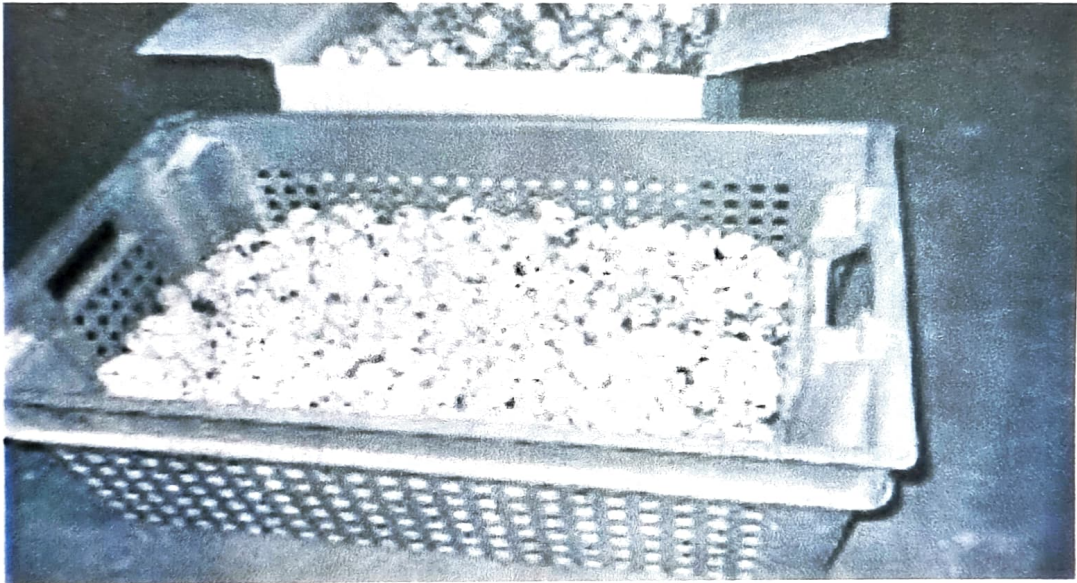
Hipertoniyalı xəstələr gündə yeməyə yarım saat qalmış 4 ədəd bildirçin yumurtasını içməlidirlər. Belə müalicə 1-2 ay davam etdirilməlidir. Müalicənin artıq 10-12-ci günündə baş ağrıları, ürək ağrıları yoxa çıxır, qan təzyiqi azalır, xəstənin ümumi əhvalı yaxşılaşır.

Bildirçin yumurtası ekoloji təmiz və son dərəcə faydalı məhsuldur. Bu yumurtaların qabıqaltı qatı çox möhkəmdir və qabıqda olan tənəffüs məsamələri o qədər kiçikdir ki, mikroblar daxilə keçə bilmir.

Həkimlərin məsləhətinə görə, şəkər xəstəliyi, vərəm və qanazlığında əvvəlki 3-4 gündə hər gün 3 ədəd, sonrakı günlərdə isə 5 ədəd bildirçin yumurtası məsləhət görülür.

Tam müalicə almaq üçün 280 - 300 ədəd yumurta lazımdır.

Möcüzəvi təsirə malik olan bildirçin yumurtaları

Bədənlərinin hərərəti çox yüksək (42°C) olduğu üçün bildirçinlər infeksiyon xəstəliklərə qarşı davamlıdırlar. Salmonella xəstəliyinə qarşı bu quşlar çox davamlıdırlar. Yumurtada lizosinin olması mikrofloranın inkişafına mane olur. Məhz buna görə də, bildirçin yumurtasını çiy içmək qorxulu deyildir. Bildirçin yumurtasının əsas üstün

xüsusiyyətlərindən biri də onun uzun müddət qaldıqda öz keyfiyyətini saxlamasıdır. Bildirçin yumurtasında səkkiz əvəz olunmaz amin turşulardan biri də lizosindir. Lizosin insan orqanizmində yaranmır. Bu amin turşusu insan orqanizmində və bildirçin yumurtasında mikrofloranın inkişafına mane olur. Məhz buna görə də, bildirçin yumurtasını otaq temperaturunda 30 gün, soyuducuda isə 60 günə qədər saxlamaq olur. Bildirçin yumurtası uzun müddət qaldıqda quruyur, amma xarab olmur.

Keçmiş SSRİ Elmlər Akademiyasının biokimya institutunun hesablamalarına görə, bildirçin yumurtasında vitamin A, B, E, sink, fosfor, kalsium və kaliumun xüsusi çəkisi toyuq yumurtasına nisbətən xeyli çoxdur. Amin turşuları da bildirçin yumurtasında toyuq yumurtasına nisbətən daha çoxdur.

Toyuq yumurtası ilə müqayisədə bildirçin yumurtasının bir qramında əvəz edilməz amin turşuları 1,5 dəfə çoxdur.

Yetkin bildirçinlər demək olar ki, xəstələnmirlər. Müxtəlif xəstəliklərə qarşı davamlılığa səbəb olan bioloji aktiv maddələrin olması bildirçin yumurtasından çiy istifadə etmək üçün heç bir qorxu yaratmır. Dərman preparatlarından fərqli olaraq bildirçin yumurtasının qəbulu orqanizmin digər orqanlarına zərər vermir, xeyri isə xeyli çox olur. Vitaminlərin, mineral maddələrin və əvəz olunmaz amin turşularının yüksək miqdarı onların orqanizmdə toplanmasına, müxtəlif xəstəliklərə qarşı immunmüdafiənin güclənməsinə səbəb olur. B qrupu vitaminlərinin yüksək miqdarı sinir sisteminin fəaliyyətinə kömək edir, adam xeyli sakit və təmkinli olur.

Fosforun, kaliumun, dəmirin yüksək miqdarı yaddaşı gücləndirir, hamilə qadınlarda dişlər dağılmır. Qidalılıq, dietik və dad keyfiyyətinə görə bildirçin əti digər ətlərdən xeyli yüksəkdir. Xolesterinsiz olduğu üçün də çox qiymətlidir. Bildirçin əti çox yüksək kalorilidir.

Astma, qaraciyər xəstəlikləri, qan azlığında, şəkərli diabetdə xəstə şəxslər gündə 3-5 ədəd yumurta qəbul etməlidirlər. Müalicə müddəti isə xəstəliyin kəskinliyindən asılı

olaraq 3 aydan 6 aya qədər ola bilər. Müalicəni müvəffəqiyyətlə həyata keçirmiş xəstələr sonradan da yenidən xəstələnməmək üçün gündə 1-2 bildirçin yumurtası içməlidirlər. Çiy bildirçin yumurtası portağal şirəsi ilə bronxial astmanın kəskin tutmaları zamanı çox yaxşı kömək edir.

Bildirçin yumurtası ürək, qaraciyər, ağ ciyər, böyrək, mədənin müalicəsində böyük effekt verir, sümükləri bərkidir, xroniki xəstəlikləri müalicə edir. Bildirçin ətinə südlə bişirdikdə qaraciyər üçün çox faydalı olur. Bildirçin yumurtasından istifadə sinir sistemi pozğunluqlarında, qanaxlığında, hipertoniya, bronxial astmada, şəkərli diabetdə müsbət nəticə verir. Uşaqların ləngimiş ümumi inkişafı zamanı, diş xəstəlikləri, saçın tökülməsi zamanı da bildirçin yumurtasından istifadə edirlər. Bu yumurta uşaqlarda heç vaxt diabet yaratmır.

Bildirçin yumurtasında mürəkkəb quruluşlu zülali maddə – ovomukoid vardır. Allergiya əleyhinə istifadə olunan dərman preparatlarının tərkibinə ovomukoid daxildir. O, bildirçin yumurtasından alınır. Xallı qabıqla örtülən, həcmcə kiçik bildirçin yumurtası qiymətli qida mənbəyi olmaqla yanaşı, sanki kiçik mikroaptekdir.

Bildirçin yumurtasından istifadə etməklə sağlması mümkün olan və ya xəstəliyin gedişini yüngülləşdirən xəstəliklərin siyahısı çox genişdir:

1. Mədə – bağırsağ xəstəlikləri, əsasən qastrit və xoralar;
2. Anemiya – qanaxlığı xəstəlikləri;
3. Güclü baş ağrıları;
4. İmmunitetin zəifləməsi – orqanizmin müxtəlif xəstəliklərə tutulmaq qabiliyyətinin azalması;
5. Xroniki pnevmoniya;
6. Bronxial astma xəstəliyi;
7. Vərəm intoksikasiyası;
8. Orqanizmdən radionuklidlərin çıxarılması;
9. Təzyiqin artması və azalması;
10. Kəskin respirator xəstəliklərə qarşı həssaslıq;

11. Hamiləliyin pozulmasının qarşısını alır, toksikozu aradan qaldırır.

12. Göz xəstəlikləri.

Bildirçin yumurtalarından çiy halda istifadə etmək lazımdır. Bu yumurtaları qəbul etdikdə aşağıdakı normaları gözləmək lazımdır.

- bir yaşdan üç yaşa qədər – 1 - 2 yumurta;
- üç yaşdan on yaşa qədər – 3 yumurta;
- on yaşdan on səkkiz yaşa qədər – 4 yumurta;
- on səkkiz yaşdan əlli yaşa qədər – 5-6 yumurta;
- əlli yaşdan yuxarı – 4-5 yumurta.

Bildirçin əti bədənə istilik və quruluq verir, adamı kökəldir, sidikqovucu təsirə malikdir, ürəyə çox faydalıdır. Xalq təbabətində deyilir ki, bildirçin yumurtasını uşaqlara yedirdikdə onlar tez dil açırlar. Cinsi fəaliyyəti gücləndirir, lakin çox yeyəndə baş ağrısına səbəb ola bilər, ona qarşı nar suyu işlədilir. Bildirçin yumurtası başın tükünün tökülməsini dayandırır və təzə tük əmələ gətirir.

Bildirçin yumurtası orqanizmin yenidən bərpasına səbəb olur, yeni yumurtaların müntəzəm qəbulundan 3-4 ay sonra orqanizm yenidən bərpa olur.

Hipertoniya xəstəliyinin müalicəsində, məlum olan müalicə üsulları müsbət nəticə vermədikdə bildirçin yumurtasından istifadə edilir. Təcrübə göstərir ki, hipertoniya xəstələr 10-12 gün çiy yumurtaları ac qarına qəbul etdikdən sonra xəstələrin baş və bədənin digər nahiyəsində olan ağrılar tamamilə yox olur. İnsanın qan təzyiqi və yuxusu normaya düşür, tonus artır.

Bildirçin yumurtasında olan lizosim aminturşusu mikrofloranın inkişafını ləngidir. O bakteriya hüceyrələrinin qabığını dağıdır, məhz buna görə də bu yumurtaların qəbulu xərçəng şişlərinin qarşısını alır. Bu yumurtaların istifadə olunması bədxassəli şişlərin əmələ gəlmə ehtimalını çox azaldır.

Bildirçin yumurtası bədəndən sərbəst radikalları çıxarır, ürəyin, mədənin, böyrəkaltı vəzinin fəaliyyətini tənzimləyir. Xroniki pnevmoniyada, bronxial astmada, vərəm xəstəliyində müsbət təsir edir, orqanizmin immunitetini gücləndirir, maddələr mübadiləsini tənzimləyir.

Bildirçin yumurtası ürəyə daha faydalıdır, qanı təmizləyir. Bildirçin yumurtasında əvəz olunmayan amin turşuları, orqanizmdə xolesterin mübadiləsinin tənzimləyən-metionin, sinir sistemində böyük əhəmiyyəti olan fenilalanin, triptofan və leysin vardır. Məhz buna görə də bildirçin yumurtası əsəb sisteminin pozulmasını, ürək xəstəliyini, qan azlığını müalicə edir.

Bildirçin yumurtaları vərəm zamanı intoksikasiyanı, yəni bədənin zəhərlənməsini aradan qaldırır. Bu yumurtalar bədənin immunitet qabiliyyətini çox yüksəldir, müxtəlif bakterial və virus mənşəli infeksiyon xəstəliklərə qarşı bədənin müqavimətini gücləndirir.

Müxtəlif xroniki xəstəliklərin müalicə olunmasında da bildirçin yumurtasının böyük rolu vardır. Mədə, onikibarmaq bağırsağın yaralarında, bağırsaqla bağlı olan müxtəlif

xəstəliklərin müalicəsində bildirçin yumurtası əvəz edilməzdir. Şəxsi müşahidələrimizə və apardığımız ilkin tədqiqatlara görə, şəkərli diabetli xəstələrə bildirçin yumurtası müsbət təsir göstərir, qanda və sidikdə şəkərin aşağı düşməsinə səbəb olur.

Bildirçin yumurtalarında xolesterin yoxdur, qanı yaxşı təmizləyir, qan təzyiqini normallaşdırır, hemoqlobinin miqdarını artırır.

Bildirçin yumurtaları uşaqlar üçün çox xeyirlidir, onların həm fiziki, həm də əqli inkişafında mühüm rol oynayır. Bildirçin yumurtaları ümumi inkişafı zəif olan uşaqlara çox yaxşı təsir göstərir və onların vəziyyətini xeyli yaxşılaşdırır. Xüsusən zəif olan uşaqlara bu yumurtaları yedirdikdə onlar tez dil acırlar. Yumurtada olan fosfor uşaqların əqli inkişafına böyük təsir göstərir.

Gündə 2 ədəd bildirçin yumurtası içən uşaq çox yaxşı yaddaşa, möhkəm sinir sisteminə, yaxşı görmək qabiliyyətinə malik olur, yaxşı inkişaf edir və çox az xəstələnir.

Bronxial astma, şəkər, vərəm, qan azlığı xəstəliklərinin müalicəsində də bildirçin yumurtası çox effektivdir. Müalicə kursu üçün 200-250 yumurtanın qəbulu vacibdir. Bildirçin yumurtaları ilə ürək xəstəliklərini, qara ciyərin, böyrəyin, mədənin, qalxanabənzər vəzinin xəstəlikləri müalicə olunur. Bu yumurtalar anemiya və sinir sistemi xəstəliklərində də böyük effekt verir. Olin turşusunun hesabına bildirçin yumurtaları böyrəkdə və öd kisəsindəki daşları əridir və bədənə çıxarır, sonsuzluğun müalicəsində, epilepsiyada və hər cür ekzema xəstəliklərində böyük effekt verir. Prostat vəzisində müsbət təsir edir. Adenoma zamanı müalicəvi təsir göstərir.

Hamilə qadınların bədənini müxtəlif vitaminlər, aminturşular, mikroelementlərlə zənginləşdirir, onların vəziyyətini çox yaxşılaşdırır. Müxtəlif cərrahi əməliyyatlardan sonra bədən bərpasında böyük rol oynayır. Hər bir insan səhər tezdən 2-3 yumurta qəbul etməklə demək oar ki, özünə

vardır. Kosmosda doğulan ilk canlı məhz bildirçin olmuşdur. Xüsusi kosmik inkubatorada 22 mart 1990-cı ildə ilk bildirçin cücəsi dünyaya göz açmışdır. Sonradan digər bildirçin cüceləri II, III və sairə bildirçinlər göz açmışlar. Lakin bu quşların kosmosda yemləndirilməsi qeyri mümkün olduğundan onlar məhv olmuşlar.

1999-cu ilin fevral ayında "Mir" orbital stansiyasında xüsusi kosmik inkubatorada 56 bildirçin yumurtasından 37 bildirçin cücəsi çıxmışdır. 2 gün sonra bu lələkli kosmonavtlar xüsusi kameraya yerləşdirilərək, yerə qaytarılmışlar. Yolda 7 bildirçin balası çox soyuğa dözməyərək tələf olmuşlar. Kosmosda doğulmuş ilk canlı məhluqlar yenidən Yer kürəsinə qaytarıldılar. Çox maraqlı bir faktı bilmək lazımdır - 1 qram yükün kosmosa qaldırılması 1000000 \$-a başa gəlir. 11-12 qramlıq bildirçin yumurtasının kosmosa göndərilməsinin çox böyük məbləğdə pul tələb etdiyini hesablamaq çox da çətin deyildir. Lakin elm üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini xatırlamaq kifayətdir ki, bu xərclərin mahiyyətini dərk edəsən.

Beləliklə, bildirçin yumurtası həm qiymətli qida maddəsi olmaqla yanaşı, həm də olduqca böyük müalicəvi təsirə malik olan bir mikroaptekdir. Hər bir insan gündə 2 - 3 ədəd səhər tezdən bildirçin yumurtası qəbul etsə, o öz orqanizminə lazım olan gündəlik vitamin və qida maddələri almış olur. Beləliklə, orqanizm bütün gün ərzində sağlam və gümrah olur. Ətraf mühit müasir dövrdə çox çirklənmiş, insan üçün müxtəlif xəstəliklərə gətirib çıxarmışdır. Məhz buna görə də bəşəriyyət ətraf mühitin, ekologiyanın zərərli təsirlərini aradan qaldıra bilən bu yumurtalara çox möhtacdır. İndi bizim hamımız bu "qızıl quşların"- bildirçinlərin verdiyi "qızıl yumurtalara" çox möhtacıq. Əgər özümüzü möhkəm və gümrah görmək, uzun ömürlü olmaq istəyirsinizsə, gəlin bu qızıl quşları hamılıqla sevek, onlara dəst olaq, onların məhsulundan daha çox istifadə edək. Çünki onlar insanı həmişə sağlam və gümrah saxlayan bir nemətdir.

Bildirçin yumurtasından və ətindən hazırlanan yeməklər

Rusiyada hələ çox qədimlərdən bildirçin ətindən yemək hazırlamışlar. Çox qədim rus kulinar kitablarında müxtəlif reseptlərə rast gəlmək olur ki, orada vəhşi bildirçin ətindən müxtəlif yeməklər hazırlanır.

Bildirçin yumurtalarından qida məqsədilə çiy, bişmiş, qızardılmış və ya marinada qoyulmuş halda istifadə olunur. Kulinariyada bu yumurtalardan omlet, qayğanaq və mayonez hazırlanmasında istifadə olunur.

Bildirçin yumurtasını uşaqlar çox sevirlər və onu həvəslə yeyirlər. Uşaqları həmin yumurtaların qeyri-adi rəngli qabığı və ölçülərinin kiçik olması cəlb edir. Həkimlər tam əmin olmuşlar ki, bildirçin yumurtası çox faydalıdır və ondan istifadə etmək üçün heç bir əks göstəriş yoxdur. Bildirçin ətindən hazırlanan yemək “şah yeməyi” adlanır.

Qızardılmış bildirçin ətı

Bildirçin saladı – uzunsov formada çox nazik doqranmış bildirçin ətı, duzlanmış və təzə xiyar, qabığı soyulmuş alma, qaynadılmış kartof və qabıqdan təmizlənmiş bildirçin yumurtası xırda doğranılır, limon suyu, yaxud sirkə turşusu əlavə olunur, duzlanır, üstədən çox az miqdarda qənd tozu əlavə olunur. Cəfəri və şüyüd göyərtisi, eləcə də bildirçin yumurtası dilimləri və qırmızı alma dilimləri ilə bəzədilir.

Qızardılmış yumurtalar - Yumurtalar sındırılır, bircinsli məhlul şəklinə salınır və isti yağın içərisinə tokülür. Sonra bişmiş yumurta şüyüd və cəfəri göyərtiləri ilə bəzədilir.

Bildirçin yumurtası ilə buterbrod.

Ağ və ya qara çörəyin nazik dilimlərinin üzərinə yağ çəkilib, üstünə bir qat xırda doğranmış duzlu balıq qoyulur, sonra onun üzərinə yarıya bölünmüş bildirçin yumurtası, xırda doğranmış göyərtili və soğan dilimləri səpilir.

Çiy yumurta içkisi

3–5 ədəd çiy yumurtanı meyvə şirəsinə (yaxud kofeyə) töküüb zövqə görə şəkər tozu əlavə edilir. Belə şirəli içkini hər gün istifadə etmək çox xeyirlidir.

Uşaqlar üçün reseptlər

Qoqul-moqul: 4-6 ədəd bildirçin yumurtası şəkər tozu ilə çalınır, zövqə görə süd və ya meyvə şirəsi əlavə olunur və qarışdırılır.

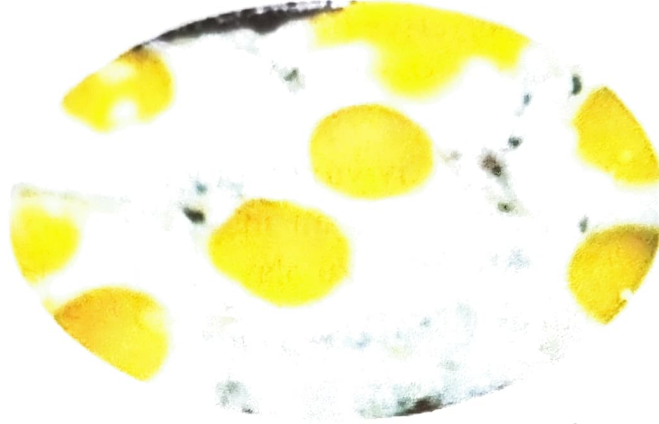
Sıyıq, kəsmik, kartof püresi, qatıqlara əlavə: Yağsız və ya az miqdarda yağla hazırlanmış ilıq və ya soyuq yeməklərə bildirçin yumurtası çiy halda qatılır, yaxşı-yaxşı qarışdırılır.

Omlet - 12-15 ədəd yumurta 1 stəkan südlə qarışdırılır, duz, xırda doğranmış soğan, kolbasa, yaxud hissə verilmiş balıq qatılır. Tavada 1 xörək qaşığı yağ tökülür, yağ qaynadıqda hazırlanan qarışıq əlavə olunur. Bu yemək süfrəyə qaynar-qaynar verilir.

Salat - 12-15 ədəd bildirçin yumurtası 100 q kolbasa, 1 duzlu xiyar, 1 stəkan yaşıl noxud, 2 qaynadılmış kartof yumrusu, 200 qram smetan və yaxud mayonez, duz, şüyüd, cəfəri yarpağı tələb olunur. Bunlar xırda doğranır, mayonezle qarışdırılır, üstədən xırda doğranmış göyərtili ilə bəzədilir.

Bildirçin yumurtası düyü və kartof püresi ilə - bişirilmiş düyü yaxud kartof püresi dəyirmi formada tökülür, orta hissəsinə isə qabıqsız yumurtalar qoyulur. Bildirçin yumurtasını qabıqsız bişirmək mümkündür. Bunun üçün 1 litr qaynar suya 1 xörək qaşığı sirkə turşusu, 1 çay qaşığı duz əlavə

olunur. Sonra bildirçin yumurtaları bir-bir sındırılıb qaynar suya salınır. 2-3 dəqiqədən sonra yumurtalar bütöv bişmiş olur.

Yağda bişirilmiş bildirçin yumurtaları

İçi doldurulmuş bildirçin

Toyuğ və ya dananın qara ciyəri soyuq suda isladılır, pərdə və qan damarlarından təmizlənir. Baş soğan yağda qızardılır, qara ciyər əlavə edilir və birlikdə 20-25 dəqiqə müddətdə bişirilir.

Bildirçin ətindən hazırlanmış yemək

Soyuduqdan sonra ətçəkənin kiçik gözündən iki dəfə keçirilir. Alınmış kütləyə zövqə görə kərə yağı, duz, istiot, sarıkök əlavə edilir. Kütlə quru olarsa, bir qədər bulyon əlavə edilir.

Təmizlənmiş bildirçinlərə duz, turşu və ya nar şirəsi çəkilir, içinə paştet doldurulur və sobaya qoyulur. Dərin tavaya yağ töküb, hər tərəfini qızartmaq da olar. Qızarıandan sonra üzərinə bir qədər bulyon və ya su töküb qapağı bərk bağlanılır, hazır olana qədər qaynadılır.

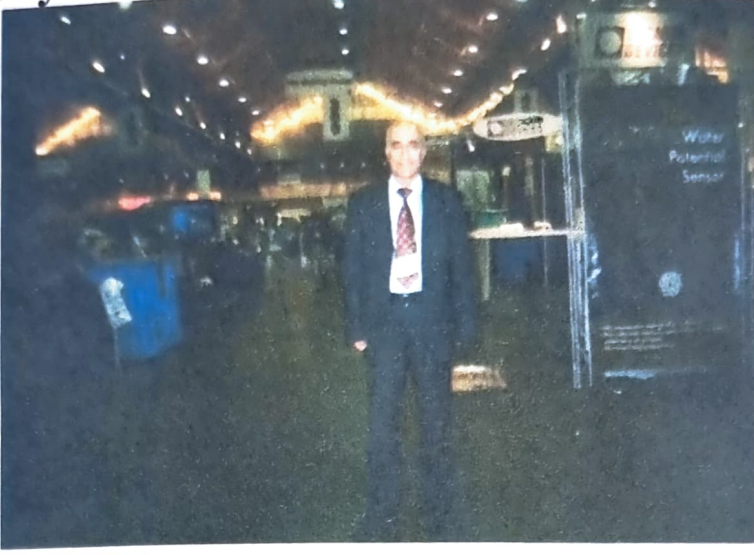
Bildirçin ləvəngisi

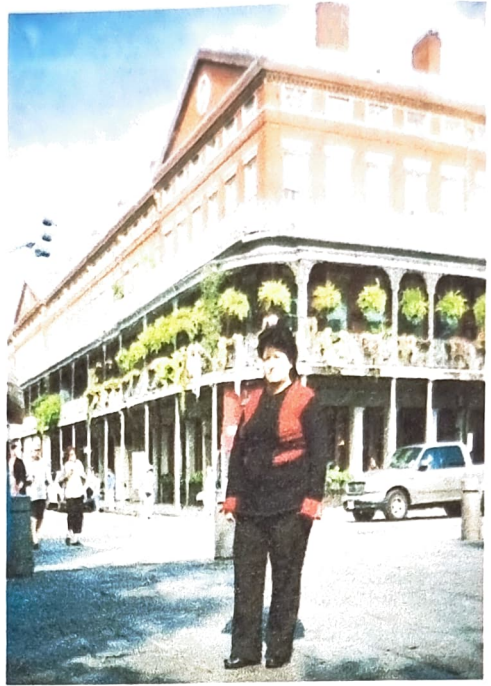
150-200 qr qoz ət maşınından keçirilir. 3-4 ədəd baş soğan da ət maşınından keçirilir, tənziplə sıxılır və suyu çıxarılır. Həmin kütlə çəkilmiş qozla qarışdırılır, turşu, zövqə görə duz və istiot əlavə edilir. Soğan yağda qovrulur, ət maşınından çəkiləndən sonra da olur. Hazırlanmış bu içlə 3-4 bildirçinin içi doldurulur. İçi doldurmazdan əvvəl bildirçin əti duzlanır, turşu çəkilir. İçi doldurulmuş bildirçinlər sobaya qoyulub bişirilir.

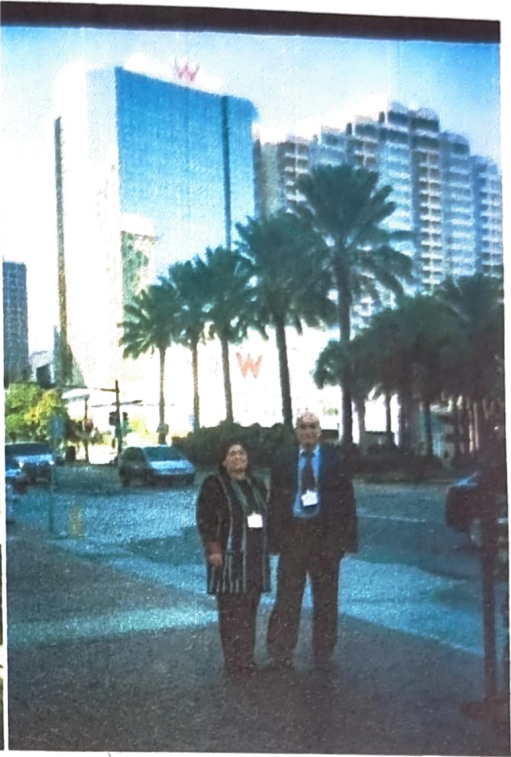
Mündəricat

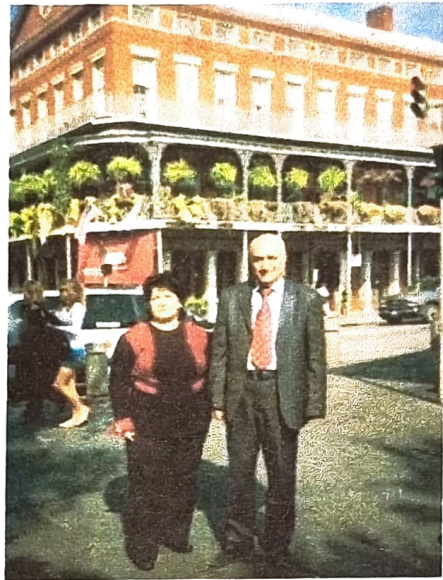
Ön söz	3
Bildirçinçiliyin inkişafı	4
Bildirçin əti və yumurtasının müalicəvi əhəmiyyəti	7
Bildirçin cücələri	9
Möcüzəvi təsirə malik olan bildirçin yumurtaları.....	12
Bildirçin yumurtasından və ətindən hazırlanan yeməklər.....	22
Bildirçin əti müxtəlif ədviyyatlarla qıldə	23
Qızardılmış bildirçin əti	24
Bildirçin salata.....	24
Qızardılmış yumurtalar	25
Bildirçin yumurtası ilə buterbrod	25
Çiy yumurta içkisi	25
Yağda bişirilmiş bildirçin yumurtaları	26
Bildirçin ətindən hazırlanmış yemək	26
İçi doldurulmuş bildirçin ləvəngisi	27

Həyat yoldaşımın əziz xatirəsinə həsr olunmuşdur

G. Ə. Mustafayeva 1958 ci il dekabrın 12-də Bakıda anadan olmuşdur. 1977-ci ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin biologiya fakültəsinə daxil olmuş, 1982-ci ildə oranı bitirmişdir. Təhsil aldığı Biologiya fakültəsinin Lenin təqaüdçüsü olmuşdur.

1982-ci ildən Zoologiya institutunda kiçik elmi işçi, 1990-cı ildən böyük elmi işçi, aparıcı elmi işçidir vəzifəsində çalışmışdır. Hal-hazırda Zoologiya İnstitutunun “Ouru onurğasızları” laboratoriyasının müdürüdür.

Onun tədqiqatlarının əsasını Azərbaycanda kənd təsərrüfatı bitkilərinə, park-dekorativ bitkilərə zərər verən sorucu zərərvericilər, onların bioloji tənzimlənməsində rol oynayan parazit və yırtıcı entomofaqların öyrənilməsi təşkil edir. Apardığı çoxillik tədqiqatların nəticəsi 100 dən çox elmi məqalə və tezisdə, 5 elmi kütləvi kitabçada, 3 buklet, 1 təqvim, 1 plakat öz əksini tapmışdır. Azərbaycanda bildirçinçilik və zəfərançılığın inkişafı ilə əlaqədar 5 elmi kütləvi kitabçanın müəllifidir. 2 monoqrafiyanın vardır - 1. “Щитовки Азербайджана (Hemiptera: Diaspididae), их паразиты и хищники” 2. “Azərbaycanda kənd təsərrüfatı, park-dekorativ bitkilərinə zərər verən çanaqlı və yalançı çanaqlı yastıcalar (Hemiptera: Diaspididae, Lecaniidae), onların parazit və yırtıcıları”. Almaniyada (Lap Lambert Academic Publishing) “Щитовки Азербайджана (Hemiptera: Diaspididae), их паразиты и хищники” adlı monoqrafiyası 2020 ci ildə çapdan çıxmışdır.

1990-cı ildə “Şərqi Azərbaycanın afelinidləri (Hymenoptera, Aphelinidae), onların faunası və əhəmiyyəti” mövzusunda namizədlik dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək biologiya üzrə fəlsəfə doktoru olmuşdur.

“Azərbaycanda kənd təsərrüfatı, park-dekorativ bitkilərinə zərər verən bərabərqanadlılar (Homoptera: Coccoidea, Aleu-

rodidea, Aphidoidea), onların parazit və yırtıcıları” doktorluq dissertasiyasını 2017-ci ildə müdafiə etmişdir, 2018 ci ildən biologiya elmləri doktorudur. Avropa Nəşr Mətbuat Evi tərəfindən gızıl medalla təltif olunmuşdur.

Tədqiqatçı alim ilk dəfə olaraq Azərbaycanın çanaqlı, yalançı çanaqlı yastıcalarını (Homoptera, Diaspididae, Lecanidae) kompleks halda tədqiq etmiş, 21 cinsə məxsus 33 növ çanaqlı yastıca aşkarlanmışdır ki, 11 növü Azərbaycanın faunası üçün yenidir. 9 cinsə məxsus 19 növ yalançı çanaqlı yastıca aşkarlanmışdır ki, onlardan 8 növ respublikamızın faunası üçün ilk dəfə qeyd olunur. Çanaqlı yastıcaların parazit entomofaqları afelinidlər (Hymenoptera, Aphelinidae) öyrənilmişdir. 9 cinsə məxsus 30 növ afeliniddən 1 növ – *Coccobius granati* Yasnoch and Mustafaeva elm üçün, 6 növ Azərbaycan faunası üçün təzədir. Yalançı çanaqlı yastıcaların say tənzimində 28 növ xalsid (Hymenoptera, Chalcidoidea) iştirak edir ki, bunlarda 11 növü afelinid, 16 növü Ensertid (Hymenoptera, Encertidae) 1 növü pteromaliddir (Hymenoptera, Pteromalidea).

İlk dəfə olaraq Azərbaycanda mənənələrin parazitlərini – afidiidləri (Hymenoptera, Aphidiidae) öyrənmiş, 16 növ aşkarlanmışdır ki, bütün növlər Azərbaycanın faunası üçün yenidir. Mənənələrin parazitləri 14 növ afelinid (Hymenoptera, Aphelinidae) aşkarlanmışdır ki, 4 növ Azərbaycanın, 2 növ Cənubi qafqazın faunası üçün ilk dəfə göstərilmişdir, 11 növ çanaqlı yastıcanın, 5 növ yalançı çanaqlı yastıcanın və onların entomofaqlarının bioekoloji xüsusiyyətləri öyrənilmiş, əksər növlərin fenoloji təqvimləri tərtib olunmuşdur. Bitkilərə zərər verən 9 növ aleyrodid, 26 növ dominant mənənənin və onların parazitlərinin, yırtıcıların bioekoloji xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Müəllif tərəfindən ilk dəfə olaraq, 2 növ yırtıcı böcəyin *Rhyzobius lophanthae*, *Chilocorus bipustulatusun* dəyirmi çanaqlı yastıcalara qarşı bioloji mübarizədə istifadə etmək üçün kütləvi artırılma metodikası işlənib hazırlanmışdır. Çanaqlı yastıcaların parazitlərinin-bənövşəyi çanaqlı yastıcaya qarşı *Aphytis maculi-*

cornis, oleandr çanaqlı yastıçaya qarşı *Aphytis chilensis*, tut çanaqlı yastıçaya qarşı isə *Aphytis proclia*-nın kütləvi artırılması metodikası işlənilib hazırlanmışdır. *Encarsia partinopla*, *Encarsia formasa*-nın aleyrodidlərə qarşı istifadə etmək üçün, *Aphidius colemani*, *Aphidius evri* parazitlərini mənənələrə qarşı istifadə etmək üçün kütləvi artırılması və bioloji mübarizədə istifadəsi böyük əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatçı ilk dəfə olaraq, kənd təsərrüfatı bitkiləri – meyvə ağacları bostan-tərəvəz, subtropik, texniki, dənli bitkilər, dekorativ ağac və kollar üzrə fitofaqların, onların, parazitlərinin siyahısını tərtib etmişdir ki, bitki mühafizəsi sahəsində çalışanlar üçün rəhbərlik ola bilər.

Müxtəlif xarici elmi fondlar tərəfindən maliyyələşdirilmiş 9 elmi layihənin rəhbəri, iştirakçısı olmuşdur. 1.NATO qrantı “Azərbaycan koksineidləri”(2003). Layihə rəhbəri; 2.USAİD, Avrasiya fondu, “Azərbaycanda bildirçinciliyin inkişafı” (2003). Layihə rəhbəri; 3.CEPF-WWF “Hirkan meşələrinin qorunmasında bildirçinciliyin inkişafı alternativ gəlir mənbəyi kimi” (2005). Layihə rəhbəri. 4.BMT Xəzər ekoloji proqramı üzrə layihəsi “Fərmerlərin ekoloji savadlandırılması” (2006-cı il). Layihə iştirakçısı. 5.SRDF-BII, ABŞ, Luiziana ştatı, Yeni Orlean, Səyahət grantı (2007); 6.BMT UNDP, “Zəfərançılığın inkişafı” (2010). Layihənin iştirakçısı; 7. BMT-nin İnkişaf Proqramı “Onların bizim köməyimizə ehtiyacı var (Qırmızı kitaba əsasən Azərbaycanın Lənkəran bölgəsində nəslə kəsilmiş və azsaylı həşəratlar haqqında)”, (2010), Layihə rəhbəri. 8. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası “Ətraf mühitin mühafizəsi, ekologiyanın qorunmasında bioloji mübarizənin və əhalinin ekoloji savadlandırılmasının rolu”, Layihə rəhbəri. 9.UETM Azərbaycanda texnogen radionuklidlərin və insektisidlərin yastıçaların (Homoptera,Coccoidea) entomofaqlarına təsiri. 2013, Layihə rəhbəri.

G. Ə. Mustafayeva “Alimlərin fermerlərlə əlaqəsinə yardım” ictimai birliyinin rəhbəridir.

Mustafayev Dinməmməd Vəliğa oğlu 14.01.1954-cü ildə Lerik rayonunun Veri-Əliabad kəndində anadan olmuşdur. Orta məktəbi doğulduğu kənddə bitirdikdən sonra Gəncə İnşaat Texnikumunu bitirmişdir. (1974-cü il) Daha sonra Rusiyanın Rastov Universitetinin Dəmiryol fakültəsini bitirmişdir. 1980-cı il ildə İrkutsk Aqrar Universitetinin Biologiya fakültəsində təhsil almışdır, biooloq-aqrar nom ixtisasına yiyələnmişdir.

Uzun müddət Bilgəh Zəfəran Sovxozunda əvvəlcə inşaatçı, sonra isə Kommunist Partiyası Təşkilatı katibi olmuşdur. 1986-cı ildə ailə həyatı qurmuşdur. 3 övladı var. Hər üç övladı ali təhsillidir.

Əsərləri

1. Mustafayeva G.Ə., Mustafayev D.V., Əhmədov B.Ə. “Bildirciliyin menecmenti” Elmi kütləvi kitabca. Bakı – 2003, s. 1-40.
2. Mustafayeva G.Ə., Mustafayev D.V., Əhmədov B.Ə. “Bildircincilik fermer təsərrüfatlarında biznesplanlaşdırma” Elmi kütləvi kitabca. Bakı – 2003, s. 1- 37.
3. Mustafayeva G.Ə., Mustafayev D.V. “Bildircincilik gəlirli və perspektivli biznesdir”. Bakı – 2007, s. 1- 33.
4. Mustafayeva G.Ə., Mustafayev D.V. “Bildircin əti və yumurtasının mialicəvi əhəmiyyəti”. Bakı – 2007, s. 1-28.
5. Mustafayev D.V., Mustafayeva G.Ə. “Azərbaycan zəfəranı”. Bakı, 2010, s. 1-23.

6. Mustafayeva G.Ə., Mustafayev D.V. Buklet “Ətraf mühit və insektisidlər” Bakı, 2013, səh. 1-16.
7. Huseynov R, Mustafayev D.V., The role of quail products and the development of quail-keeping in Azerbaijan. Материалы четвертой международной конференции Нанобио- и другие новые и перспективные биотехнологии Перспективы - Materials of the Fourth International Conference on Science and Business NanoBio and related new and Perspective Biotechnologies, стр.186

Nəşriyyatın direktoru

Şöhrət Səlimbəyli

Texniki redaktor

Məil Xəlilov

Format: 60x84 16/1

2,75 ş.ç.v

Tiraj:100

«AVROPA» nəşriyyatı

Kitab hazır diapozitivlərdən çap olunub